

Janus Pannonius versei Battista Guarino egy kódexében

1981-ben Csapodi Csaba részletező áttekintést adott a Janus Pannonius szövegeit megőrző, addig ismert kéziratokról.¹ Könyve nélkülözhetetlen segédeszköz a szövegahagyományban való eligazodáshoz. Az újabban fölbukkanó szövegek ennek az összeállításnak kiegészítését szolgálják.

M. C. Davies 1984-ben ismertette a cambridge-i UL Add 6188 számú humanista kéziratot.² A ritkaságokat tartalmazó gyűjteményből, amely korábban Ferrarában volt, ugyan már a XVIII. században közöltek részleteket, de teljes vizsgálatára csak most került sor. Füzetenként váltakozva tartalmaz prózai és verses anyagot. A XV. század derekának nagyon kedvelt invektíva irodalmából a Faciótól Vallára, Tommaso Moronitól és Perottitól Poggiora írt művek mellett vannak benne levelek is Poggiótól (közöttük néhány autográf!), valamint Brunitól és Isotta Nogarolától. Külön-külön fasciculust képeznek Porcellio és Niccolo Perotti versei. Utólag, végig az egész kéziraton az üresen maradt helyekre két egymástól jól elkülöníthető kéz beírta Battista Guarino és Janus Pannonius néhány versét, illetve egy eddig azonosítatlan költő számos alkotását.³

Davies megállapította, hogy a kódex papírja legnagyobb részét 1455-ös bolognai (Br. 8441), egy füzet pedig luccai 1457-es (Br. 6027) műhely terméke. A tulajdonos bejegyzéseket is azonosította. Ennek alapján bizonyos, hogy a kézirat a XVI–XVIII. században Ferrarában volt.

A kódex alapját képező szövegekről, és ez mind a prózára, mind a versekre érvényes, kimutatta, hogy azoknak leírása nagyjából 1455 táján történt Bolognában. Az összeállító pedig olyan valaki lehetett, aki a bolognai egyetemmel is kapcsolatban lévő Nicolo Perottihoz valamiképpen közel állott. Így juthatott hozzá a ritka, vagy éppen más forrásokból teljesen ismeretlen szövegekhez.

¹ CSAPODI Csaba: *A Janus Pannoniusszövegahagyomány*. Bp. 1981. (Humanizmus és Reformáció 10.)

² DAVIES, M. C.: *Niccolo Perotti and Lorenzo Valla: Four new letters*. = Rinascimento 24. (1984.) 125–147. Vö. *Iter Italicum* IV 10/b

³ GUARINO, Battista: *Poema*. Modena 1496. Hain 8127. Itt mind a kilenc vers ki van adva. Az ismeretlen költőnek van egy verse Battista Guarinóhoz. Egyébként Lucas Ripa tanítványa volt. A sok költőt szárnyra bocsájító „syllabarum magister” 1468-tól volt a ferrarai Studio tanára. A jellegzetes szálkás írással bemásolt versek szerzőjeként leginkább Ludovicus Pictorius sejthető.

Ilyen például a föltárás okául szolgáló, a tanulmány címét is adó Perotti–Valla levelezés néhány darabja is. Eddig jutott a kutatásban M. C. Davies.

A kötetbe utólag bemásolt Battista Guarino, és a minket most elsősorban érdeklő Janus Pannonius verseket vizsgálva – úgy tűnik – az eredeti gyűjtemény összeállításához is közelebb jutunk.

Már az első rátekintésre is ráismerünk Battista Guarino kezére, legalábbis mint a maga és Janus verseinek bemásolójára. Janus Pannoniustól két elégia van a kötetben: „Conquestio de aegrotationibus suis” (El. II 10) és az „Ad somnum” (El. I 11). Mindkét vers 1466-ból való. Egy füzet üresen maradt végére, a 125. f. hátára kezdte beírni Janus verseit. A második elégia a 128. f. közepén végződik. Ezt követően üresen maradt a levél hátoldala is. Erre azért érdemes figyelünk, mert Battista Guarinónak ekkor, 1466 után valamikor, még csak ez a két elégia volt a kezében, olyan, amelyet távolra került barátjától kapott.

Battista 1460-tól apja örökében Ferrarában a Studio tanára volt. A Janusszal közös tanulóéveket követő időszakról is vannak ismereteink. Az Itália-szerte nagyon tisztelt Guarino mester ugyanis humanista kapcsolatait is fölhasználta, hogy hat fiának pályáját irányítsa. Hatalmas levelezéséből látjuk, hogy hogyan kereste és találta meg a megfelelő támogatót, kinek-kinek hajlamait és adottságait szem előtt tartva. Kódexünk szempontjából Manuele fiára figyelünk először. Ő a papi pályát választotta. Kisebb javadalmakat már birtokolt, amikor apja a Római Kúria felé irányította. 1453-ban Bessarion kardinális pártfogásába ajánlotta. A bíboros mint pápai legátus 1450–1455-ig Bolognában tartózkodott. Vele volt titkára Niccolo Perotti is. Manuele Guarinónak biztos támogatója volt Rómában az atyai barát Poggio Bracciolini secretarius apostolicus. De közbenjárt érdekében apja tanítványa Bartolomeo Facio, a nápolyi király humanistája is. A legidősebb Guarino fiú, Girolamo már egy évtizede Alfonz király udvarában volt. A hathatós támogatások következtében Manuelét már 1455-ben a frissen megválasztott III. Callixtus pápa unokaöccse, Lodovico Mila püspök környezetében találjuk. Amikor 1555 nyarán, mint legátus, ez a püspök került Bessarion utódjaként Bolognába, Manuele Guarino már mint titkára kísérte őt oda. Nyilván vele volt Bartolomeo Facio négy Vallára írt invectivája, amelyeket a szerző Girolamónak már 1450-ben elküldött. A cambridge-i kézirat éppen ezzel a szöveggel kezdődik. Manuele 1455 nyarán került legátus pártfogója kíséretében Bolognába. Ugyanezen év ősztől kezdte meg legfiatalabb öccse Battista működését mint lector a bolognai egyetemen. Apja Ferrarában boldogan fogadta a gratulációkat azért, hogy fia „tam iuuenili aetate” azaz tizennyolc évesen elérte azt, amire mások öregkorukig sem jutnak. Bemutatkozó előadását még a pápai legátus is meghallgatta!⁴ 1455–1457/8-ig tehát két ifjú Guarino is volt a bolognai humanisták vonzáskörzetében.

⁴ *Epistolario di Guarino Veronese*. Racc. ill. da Remigio SABBADINI. Vol. I–III. Venezia 1915–1919. Manueléről: II Nr. 875. III 453–454, 492–494. Girolamo: III 384, 405, 450. Battista: II Nr. 894, 895. III 490–491. etc. ad indices.

Amint láttuk, M. C. Davies megállapította, hogy a kézirat papírjának nagyobbik része 1455-ből, Bolognából, egy füzete 1457-ből Luccából való. A szövegek jó része datálható, keletkezésük 1454–1455-ben igazolható. Davies, megfelelő apparátussal azt is bebizonyította, hogy a másolás 1455 táján Bolognában történt. Minthogy a gyűjtemény későbbi tulajdonosa az 1460-as évektől bizonyosan az oda bemásoló Battista Guarino volt, nagyon valószínű, hogy az 1455-től Bolognában lévő Guarino fiúk valamelyike lehetett a gyűjtemény alapszövegének összeállítója, vagy birtokosa.

A minket elsősorban érdeklő két Janus elégia szövege ismert. Mégis, a szövegkiadáshoz komoly hozadéka van. Több helyen is ad változatot, egy-egy helyen más kifejezést is. Helyesírása, interpunctiója is eltér az eddig ismert változaktól. Márpedig ez a szöveg állhat a legközelebb Janus kézírásához. Egykorúak, iskolatársak voltak, ugyanazt tanulták közös mesterüktől a ferrarai Stúdióban.

A két elégia egy füzet végén, a ff. 125^v–128ⁱ-ön található. A lap közepén fejeződik be. A fél lap üres, a hátoldala is. Ha Battistának lett volna még Janustól éppen akkor más verse is, akkor azt nyilván oda folytatólagosan bemásolta volna.

Nagyon valószínű, hogy Janusnak 1466-ban adódott alkalma, hogy új verseit barátjának elküldje. A küldemény kézbesítője a magyarországi báróifjak azon csoportja volt, akik éppen az ő nyomdokain kezdték tanulmányaikat Ferrarában. Tudjuk, hogy 1466–67 telén Geréb László a király unokaöccse, a Perényi és a Pálóczy család egy-egy ifjú sarja, nyilván megfelelő kísérettel, együtt tűnt föl Ferrarában.⁵ Meglátogatták a királyt még gyermekkorából ismerő András karthauzi szerzetest és nyilván átadták az ajándékot az akkor már az apja örökében működő Battista Guarinónak is. Hogy ez a két elégia valahogyan megelőzte Ferrarában az egyébként korábban keletkezetteket is, arra bizonyíték Battistának egy másik Janus kézírata. Az OSzK Cod. lat. 357. számú kódexe. Ez is Battista Guarino köréből került ki. Mint ismeretes, tartalmazza Guarino-panegyricust, valamint az elégiák sorát. Ezeknek szokásos sorrendjét fölborítva, az élen éppen a Cambridge-i kéziratban található két elégiát találjuk. Ez a kódex 1469 után keletkezett, akkor, amikor Battista már kézhez kapta Magyarországról az apjára írt dicsőítő verset. Ezt és az elégiákat összegyűjtve, hozzáfűzött még néhány levelet, amelyek Janusnak szóltak, vagy őt érdekelhették. Nyilván Magyarországra szánta, de a küldemény már nem érthette el címzettjét. Van Battista levelei között egy, amelynek dátuma 1467 áprilisa. Ez a sokszor hivatkozott Jo. Bertuciushoz szóló írásmű.⁶ Itt Battista Guarino egy, valószínűleg fiktív, szümposzion leírását adja. Benne ő, a műfaj szabályainak megfelelően, védelmébe veszi, ismerteti és fölmagasztalja Janust a költőt. A megírásra nyilvánvalóan az 1465-ös követjárás után került sor. Janus ekkor pályája csúcán, mint főpap és királyi követ vonult végig Itálián. Tíz év múltán ekkor adódott alkalom hogy a régi diáktársak szemtől

⁵ RITOÓK-SZALAY, Ágnes: *Ferrara und die ungarische Humanisten*. In: *Universitas Budensis 1395–1995*. Edd. László SZÓGI–Júlia VARGA. Bp. 1997. 154.

⁶ ABEL Jenő: *Analecta ad historiam renescentium in Hungaria litterarum spectantia*. Bp. 1880. 203–211.

szembe kerüljenek egymással. Battista írása a tehetséget méltán megillető egyházi és világi méltóság birtokosának laudációja. Annál meglepőbb azonban az utolsó bekezdés egy mondata, amely mintha a sok oldalon keresztül magasztalt, kiváló képességei következtében méltán fényes pályát Janus meggyöngült egészsége veszélyeztetné. A sokszor említett megjegyzés így hangzik: „Cui si omnipotens deus longam in terris vitam dederit, ut ab omnibus optandum est” ... Mintha aggodalom szólna a régi barát szavaiból. Mintha az 1465-ös diadalmenetet követően érkezett küldemény, a két betegségről tudósító elégia felhőt vonna a korábbi látványos ragyogás elé. Mintha ez a mondat Janus elégiájára utalna:

Qualis erit nobis, si forte erit ulla senectus,
Cum sit in assiduis prima iuventa malis?⁷

Ezek a sorok pedig éppen a betegségeiről szóló verséből valók, abból, amelyet Battista Guarino másolt be a cambridge-i kéziratba.

ÁGNES RITOÓK SZALAY

Gedichte von Janus Pannonius in einem Kodex des Battista Guarino

Die Manuskriptensammlung aus Cambridge mit der Nummer UL Add 6188 wurde von M.C. Davies auf den Seiten der *Rinascimento* 24/1984/125–144. besprochen. Er interessierte sich in erster Linie für die von Lorenzo Valla bzw. Niccolo Perotti stammenden, bisher unbekannt und zum Teil autographischen Briefe. Er stellte fest, daß die Zusammenstellung der Sammlung um 1455 in Bologna, in einem zu der Universität nahe stehenden Kreise erfolgen konnte. Die Analyse der zentralen Texte des Kodexes führt uns zu den Söhnen von Guarino Veronese. Der Gedichtsbund beginnt mit der Invektive von Facion an Valla, die der Autor schon im Jahre 1450 an Girolamo Guarino geschickt hat. Diese nahm wahrscheinlich Manuele Guarino nach Bologna mit, wo er seit 1455 ebenfalls die Position des Sekretärs des päpstlichen Legates besetzte, wie Niccolo Perotti davor. In Bologna ankommend kümmerte sich Manuele sofort um den jüngsten Bruder, Battista, den die Familie bereits 1455 unter den Lektoren der Universität feiern konnte. Das Manuskriptenbündel blieb im Eigentum des jüngsten Sohnes. Auf die leergebliebenen Seiten schrieb Battista nämlich später seine eigenen Gedichte und die im Jahre 1466 entstandenen Gedichte von Janus Pannonius ab. Der Band wurde bis zum 18. Jahrhundert in Ferrara aufbewahrt.

⁷ El. I 10, 29–30.

75663 234598

JUBILEUMI CSOKOR
CSAPODI CSABA
TISZTELETÉRE

T A N U L M Á N Y O K

F E S T S C H R I F T
Z U E H R E N V O N
CSABA CSAPODI

MTAK

0 00011 87010 4

A R G U M E N T U M K I A D Ó

033377

A kötet megjelenését támogatta / Gefördert von
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete

Szerkesztette / Herausgegeben von
Rozsondai Marianne / Marianne Rozsondai

A borítón látható kép / Umschlagbild
Ludovicus Carbo: Dialogus de Matthiae regis laudibus (MTA Könyvtára, K 397, fol. 1^r)

© Rozsondai Marianne és a kötet szerzői, 2002

MAGYAN
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 3150/20 02 sz.

Tartalom / Inhaltsverzeichnis

Tabula gratulatoria	9
Lecturis salutem! – BORZSÁK István (Deutsch von János SÍVÓ)	11
N. ABAFFY Csilla	
Magyar nyelvemlékek és másolataik az MTAK Kézirattárában / Ungarische Sprachdenkmäler und ihre Kopien in der Handschriftenabteilung der MTAK [Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften]	15
BENKÓ Loránd	
Anonymus és az ittebei bencés monostor / Anonymus und das Benediktinerkloster von Ittebe	31
BERLÁSZ Jenő	
Stefan Stratimirović levele gróf Széchényi Ferenchez a Bibliotheca Hungarica létrejötté alkalmából, 1802. augusztus 13/25. / Une lettre de Stefan Stratimirović au comte Ferenc Széchényi à l'occasion de la fondation de la Bibliotheca Hungarica	39
BERTÉNYI Iván	
Változások az országbírói méltóságban 1373 első felében / Veränderungen der landesrichterlichen Würde in der ersten Hälfte von 1373	51
BORSA Gedeon	
Ki lehetett Michael de Hungaria? / Wer konnte Michael de Hungaria gewesen sein?	59
BORZSÁK István	
A Dobozi-legenda / Die Dobozi-Legende	65
F. CSANAK Dóra	
Kéziratok hagyatékok az Akadémiai Könyvtárban / Des legs manuscrits à la Bibliothèque de l'Académie	71
GERICS József	
Az „ország tagja (membrum regni)” és az „ország része (pars regni)” kifejezés középkori magyarországi használatáról / Über die mittelalterliche ungarische Verwendung der Begriffe Mitglied des Landes (membrum regni) und Teil des Landes (pars regni)	81
KÄFER István	
Terminologia Hungaro–Sclavonica. A magyar–szlovák interetnikus összefüggések történeti vizsgálatának terminológiai kérdései / Terminologia Hungaro–Sclavonica	91

KNAPP Éva – TÜSKÉS Gábor	
Szent István király és a Szent Jobb együttes ábrázolása a sokszorosított grafikában / Gemeinsame Darstellung des Königs Hl. Stephan und seiner Handreliquie in der Druckgraphik	103
KÖRMENDY Kinga	
Die heiligen Könige von Ungarn und die Pilgerfahrt an den Rhein (München, Bayerische Staatsbibliothek, Clmae 21590) / Az Árpád-házi szent királyok Rajna-menti búcsújáráshelye	135
LADÁNYI Erzsébet	
Gondolatok a győri kiváltságlevélről / Gedanken über die Privilegienurkunde von Győr [Raab]	147
LÁZÁR István Dávid	
Antonio Bonfini: Tractatus de architectura libri XXV	157
LÓKKÓS Antal	
Comptes rendus des deux livres par Csaba Csapodi / Lökkös Antal francia nyelvű ismertetéseinek rövid magyar összefoglalása	165
MADAS Edit	
A legkorábbi fennmaradt magyarországi prédikációk (Sermók Hartvik püspök szertartáskönyvében) / Die frühesten erhaltengebliebenen Predigten aus Ungarn (Agenda pontificalis des Bischofs Hartvik)	173
MAZAL, Otto	
Voraussetzungen und Aspekte der Rezeption der antiken Literatur im Inkunabeldruck / Az antik örökség az ősnymotványok tükrében, befogadásának előzményei és formái	191
MÁZI Béla – ROZSONDAI Béla	
Thomas Ender felvidéki tájképei az MTA Könyvtárban és a világhálón / Thomas Enders Landschaftsbilder über Oberungarn in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und auf dem Internet	213
NEMESKÜRTY István	
Buda, 1541. Válaszkísérlet egy föl se tett kérdésre / Buda, 1541. Antwortversuch auf eine nicht gestellte Frage	223
RITOÓKNÉ SZALAY Ágnes	
Janus Pannonius versei Battista Guarino egy kódexében / Gedichte von Janus Pannonius in einem Kodex des Battista Guarino	229
ROZSONDAI Marianne	
Kinek készült valójában Nagylucsei Orbán Psalteriuma? / Wem wurde eigentlich das Psalterium von Orbán Nagylucsei hergestellt?	233
W. SALGÓ Ágnes	
Lelekítő beszéd Magyarország megsegítésére a török ellen 1594-ből / Begeisterungsrede zur Unterstützung Ungarns gegen die Türken aus 1594	249

SZELESTEI N. László	
A barokk prédikációs gyakorlat ellen: Benyák Bernát kiadatlan fordítása 1772-ből / Gegen die Predigtgewohnheiten des Barocks: eine Übersetzung von Bernát Benyák aus 1772	263
SZILÁGYI András	
I. Tahmasp sah (1524–1576) és udvartartása. Perzsa falkárpit az Esterházyak kincstárában / Tahmasp I. Schah von Persien (1524–1576) und seine Hofhaltung. Eine persische Tapisserie in der Schatzkammer der Esterházy	281
SZÖRÉNYI László	
Berger Illés eposza a Szent Keresztről és a magyar történelem / Die ungarische Geschichte und das Epos Illés Bergers über das Heilige Kreuz	291
TÖRÖK Gyöngyi	
A Magyar Anjou Legendárium eddig ismeretlen lapja a Louvre-ban / Probleme des „Ungarischen Anjou-Legendars“. Ein neues Folio im Louvre	301
R. VÁRKONYI Ágnes	
A király és a fejedelem. II. Rákóczi Ferenc, I. József és az európai hatalmi egyensúly 1676–1711 / Der König und der Fürst. Franz Rákóczi II., Josef I. und der Status quo der europäischen Mächte (1676–1711)	321
VEKERDI László	
Einige Lehrbücher ungarischer Mathematiker der Aufklärung / Matematika-tankönyvek a magyar felvilágosodás korából	351
VIZKELETY András	
A Leuveni Kódex egyik középkori állomáshelye / Ein mittelalterlicher Standort des Codex Lovanensis	369
VOIT Krisztina	
A legenda vége – Ráth Mórról / Das Ende der Legende. Über Mór Ráth	379
WOJTILLA Gyula	
Kőrösi Csoma Sándor könyvesládái / Die Buchkisten von Sándor Kőrösi Csoma	395
Csapodi Csaba tudományos munkásságának bibliográfiája (1931–2000). Összeállította TÓTH Gábor / Bibliographie der Veröffentlichungen von Csaba Csapodi. Zusammengestellt von Gábor TÓTH	405